

הקדמה

המשנה מלווה את הלומד היהודי כבר כמעט אלפיים שנה. דור אחרי דור, בתרבויות חיים שונות ומגוונות, נכנסים יהודים אל עולמה של המשנה, ונפגשים שלא מדעת עם מציאות החיים של ארץ ישראל בדורות ההם, שבהם נשנתה ונחתמה. יש הרואים במשנה ספר הלכה יבש וטכני. לא כך בעיניי: בלימודי ובהוראתי את המשנה אני מנסה לראות לנגד עיני את יוצריה ומנסחיה, התנאים, כאנשים חיים בעלי רגשות, אמונות ודעות חזקות, החיים ופועלים בתוך תקופה היסטורית קשה ומרתקת בחיי האומה. את החפצים הרבים המופיעים במשנה, שבנוכחותם בטקסט מהווים מעין מצבה לעולם שלם של תרבות חומרית, אני מנסה לצייר בדמיוני, ולדייק בהם ככל הניתן. הרצון להבין לאשורה את הראליה של עולמם של התנאים הביא אותי לעסוק בתחום זה. מתוך שלל ההיבטים הראליים של המשנה בחרתי לעסוק בריהוט הביתי; תחום הנחשף אלינו בראש ובראשונה דרך משניות סדר טהרות, אך למעשה מקורותיו והשלכותיו מתייחסים למשנה כולה על ששת סדריה, ולספרות התנאית בכלל.

זיהוים ותיאורם של רהיטי פנים הבית המופיעים במשנה שנויים פעמים רבות במחלוקת, או שדרך הבנתם המקובלת אינה תואמת את ההקשר המשנאי או מעוררת קשיים בהבנת ההלכה. האתגר שעמד לפניי היה לנסות לברר את מהותם וצורתם של הרהיטים הללו לשם הבנה נכונה יותר של המשנה.

לשם כך נעזרתי במקורות המובאים בספרות התנאית ולעתים גם בספרות של אמוראי ארץ ישראל, וכן בספרות הרומית של התקופה, אשר בין היתר עוסקת באדריכלות ובתיאור מפורט של כלים. גם המחקר הארכיאולוגי עמד לעזרתי ביחס לחלק מן הרהיטים והמונחים.

הספר מציע זיהויים חדשים לרהיטים ולחלקי רהיטים באופן שלעניות דעתי שופך אור על הטקסט שבו מוזכר הרהיט, בין השאר במקרים שלגבי זיהוים חלוקות הדעות, או שהזיהוי המקובל שלהם אינו מתאים להלכה במשנה או להקשר שלו בטקסט.

את הספר מלוות תמונות רבות, שנועדו הן להוכחת טענות המחקר והן להמחשת הנושא. בהיעדר ממצאים רבים של הכלים עצמם הבאתי תמונות רבות של תבליטים מאבן וכן ציורי קיר המתארים סצנות מחיי היום-יום או מסיפורים מיתולוגיים.

בספר ארבעה פרקים. הפרק הראשון דן בסוגי השולחנות השונים: שולחן, טבלה, שולחן של פרקים, שולחן כפול, דלפקי ואפיקולוס. בפרק השני מתוארים הכיסאות לסוגיהם. נוסף על כיסא סתם המופיע במשנה מופיעים שמות של סוגי כיסאות מיוחדים, כמו קתדרה וכיסא של כלה. במסגרת הכיסא והספסל נידונים גם התרונס והאפיפורן, ומוצעים זיהויים חדשים לריהוט, המתאימים יותר להקשרם במקורות. הפרק השלישי עוסק במיטה, בחלקיה השונים ובאופן בנייתה; כאן נדון גם בזיהוי הדרגש ובשאלה כמה הוא שונה מהמיטה. יש לציין, כי בתקופה הרומית הייתה המיטה הרהיט המפואר והיקר ביותר מבין רהיטי הבית. הפרק הרביעי מתרכז בכלי האחסון, השידה, התיבה והמגדל, המזוהים על סמך המקורות עם ארונות שונים מהתקופה הרומית. במהלך הדיון מבוארים גם מונחים הקשורים לכלים אלו, כגון מוכני, קמרון, מגורות ופרסטקין.

חובה נעימה לי להודות לפרופ' דניאל שפרבר, אשר הנחה אותי בעבודת הדוקטור שהספר מבוסס עליה ושהוגשה לסנט של אוניברסיטת בר-אילן בשנת תשס"ז, תחת הכותרת "ריהוט פנים הבית במשנה". פרופ' שפרבר עודד אותי לאורך עבודתי, השיב לי תמיד בסבר פנים יפות, והעיר הערות מחכימות בזריזות ובנעימות. תודה רבה למר יואב שורק, אשר עזר בשלבים הראשונים של עריכת המחקר מפורמט של דוקטורט לספר, ולאבי בן-אמתי, עורך הלשון, על מסירותו לעבודתי ועל הערותיו החשובות. תודה לפרופ' יוסי כץ, יו"ר בית ההוצאה, ולצוות המסור של הוצאת אוניברסיטת בר-אילן. תודה גם לידידנו פרופ' שאול שטמפפר, אשר התעניין בהתקדמות ספרי ועזר בשמחה ובזריזות בהשגת ספרים ומאמרים חדשים על העולם הרומי.

אני רוצה להודות להוריי, פרופ' דב ואליס זלוטניק, ובמיוחד לאבי מורי, שהחדירו בי את אהבת התורה ואת הרצון ללמוד וללמד. בהיעדר בנין דכרין במשפחת הוריי זכיתי בילדותי לשעות רבות של לימוד משנה ותלמוד עם אבי, שעות שהותירו בי זיכרונות יפים.

לקראת מחקרי זה למדתי לעבוד על מחשב ולהדפיס בעברית, דבר שהקל כמובן על המחקר. אני מודה מאוד למורי המוכשר והסבלן במיוחד, חתני אמתי שטוסל, אשר עזר לי רבות וקיבל את כל פניותיי בחיוך כאילו לעולם אינני מפריעה לו. תודה גם לבניי ובנותיי, ריקי, מיכל, איתן, חנן, שאול והלל, אשר גילו הבנה והתעניינות במחקרי. תודה מיוחדת לבני שאול על הכנת המפתחות.

אחרון חביב, תודה מיוחדת לבעלי היקר דוד, שאותו שיתפתי בכל שלבי מחקרי. הוא תמיד התעניין לשמוע על התקדמותי ולקרוא את פרקי הספר החדשים, הציע הצעות טובות, תמך בי ועודד אותי לאורך שנות מחקרי.